

- Kayalı, K., (1994) *Türk Düşünce Dünyası 1*, Ankara: Ayyıldız.
- Keyder, Ç. (1993) *Türkiye'de Devlet ve Sınıflar*, İstanbul: İletişim.
- Mardin, Ş. (1998), "Modern Türk Sosyal Bilimleri Üzerine Bazı Düşünceler", *Türkiye'de Modernleşme ve Ulusal Kimlik* içinde. İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.
- Savran, S. (1994) "Türkiye'de Egemen Sınıflar, Türkiye Ekonomisinde Yapısal Değişim ve Türkiye'de Egemen Sınıflar", İstanbul: Alan.

Coğrafya, Kültür ve Siyaset:

Suriye'de Esad Rejimini Biçimleyen Koşullar ve Etmenler

Özet

Arap Orta Doğu'sunda siyasal yapı analizlerinde kültür boyutu üzerinde yeterince durulduğu söylenemez. Ancak bu boyutun bölgede özellikle bütünlüklü ulus-devletlerin inşası yolundaki girişimlerde karşılaşılan güçlükleri anlamak açısından büyük öneme sahip olduğu açıktır. Suriye bu bakımdan iyi bir örnek teşkil etmektedir. Suriye'nin yakın dönem siyasal tarihi hizipçi eğilimler temelinde gelişen iktidar mücadeleleri ile karakterize edilebilir. Söz konusu eğilimler "birincil bağlılıklar"dan köken alırlar. Suriye'nin Emevi döneminden beri bağımsız bir siyasal varlığa sahip olma yönünde tarihsel deneyimsizliği, birincil bağlılıkların insanların bilincinde yerinden edilemezliği, Suriye, Irak, Mısır vb. kimlikleri kapsayarak kendi içinde eriten bir "aşkın" Arap kimliğinin varlığı ve Suriye içinde mevcut bölgesel eğilimleri, ülkede bütünlüklü ve istikrarlı bir siyasal sistemin biçimlenmesini engelleyen nedenlerdir. Hafız el-Esad'ın başarısı, başlangıçta hizipçi olmayan bir siyaset izleyip halk desteğini sağlamasına, giderek kendisine bağlı bir güvenlik birimi oluşturmaya ve ülkedeki tüm toplumsal ve ekonomik kaynaklara erişim imkanı veren bir devlet patronajını kurma çabasına, gerektiğinde de toplum üzerinde geniş çaplı devlet şiddeti uygulamaktan kaçınmamasına dayanmaktadır.

Geography, Culture and Politics:

A Background to Hafız al-Assad's Regime in Syria

Abstract

The analyses of political structures in the Arabic Middle East have by now largely overlooked the dimension of culture. Yet this dimension is crucial particularly for marking the difficulties encountered in the attempts to establish well-integrated nation-states in the region. Syria is a case in point. The political process in Syria has been influenced by the factors related to the domain of "culture". Recent political history of Syria can be depicted as a power struggle based on sectarian tendencies. These tendencies stem from the "primordial loyalties". Historical inexperience of Syria to become an independent political unit since the time of the Umayyad Dynasty, indispensability of primordial loyalties in the consciousness of people, the existence of transcendental Arab identity which crosscuts all territorially separate identities such as Syrian, Iraqi, Egyptian, etc., and finally regionalist preferences within Syria, all appeared as obstacles to shaping an integrated and stable political system in this country. Hafız al-Assad is the only leader who, has succeeded to establish a sustaining rule in Syria. He has managed this first by introducing a political and economic relaxation, by avoiding sectarianism in state machinery --military excluded-- and, later, by creating a security force which is loyal to himself and formed by his close relatives and, finally, by institutionalising a state patronage through which access to all social and economic facilities is possible in the country.

Tayfun Atay

*Hacettepe Üniversitesi
Antropoloji Bölümü*

Coğrafya, Kültür ve Siyaset: Suriye'de Esad Rejimini Biçimleyen Koşullar ve Etmenler

Türkiye'nin "komşuları"yla ilişkilerinin hemen her zaman sorunlu olduğu, çok fazla tartışmaya gerek olmaksızın geçerliliği kabul edilebilecek bir tespittir. Buna bağlı olarak söz konusu komşu ülkelere karşı yüksek ölçekte siyasal, ideolojik ve askeri duyarlılığın gelişmiş olduğunu da belirtmek gerekir. Ancak Türkiye, ilişkilerini bir türlü sorunlu olmaktan çıkaramadığı komşularına yönelik böylesine bir duyarlılık sergilediği kadar, bu ülkeler hakkında aynı ölçü ya da ağırlıkta bilgili mi sorusuna olumlu yanıt vermek hayli zordur. Gerek Yunanistan ve kuzeyimizdeki eski-Sovyetler ile yeni bağımsız cumhuriyetler, gerekse Suriye, Irak ve İran hakkında medyadan kamuoyuna yansıyan malûmatın mevcut antagonistik hissiyatı beslemek ve tekrardan üretmenin ötesinde, bu ülkelerin siyasal, toplumsal ve kültürel dinamiklerine ilişkin kayda değer bir bilgilendirme sağladığı söylenemez. Buna ek olarak, akademik ilginin de daha çok bu ülkelerle Türkiye arasındaki ilişkilerin izlediği siyasal (dış-politik) seyir üzerinde yoğunlaştığını, ancak bu ülkelerin özgül tarihsel deneyimlerine odaklaşma yönünde fazlaca bir gayret harcamadığını gözlemlemek mümkün. Oysa ki söz gelimi İran'dan kaynaklandığı bildirilen İslamî tehditin mahiyeti, Irak'ta Saddam'ın kendi ülkesini Amerika karşısında tahrip ettirmeyi nasıl göze alabildiği veya Suriye'nin PKK'yı bünyesinde barındırarak Türkiye'yi yıllarca nasıl sıkıntıya soktuğu gibi soruların yanıtları esas itibarıyla bu ülkelerin, özellikle 20. yüzyılı nasıl karşılayıp nasıl geçirerek

bugüne geldiklerine ilişkin incelemelerden çıkarılabilir. Örneğin, bu yazımızın konusunu oluşturan Suriye'yi ele alacak olursak, Suriye'nin "biz" Türkleri pek sevmediğini, Hatay'ın Türkiye ile bütünleşmesini bir türlü içine sindiremediğini, "su meselesi"nden dolayı tedirgin olduğunu söylüyoruz. Devlet başkanı Hafız el-Esad'ı, ülkesinde PKK liderinin etkinliğine yıllarca izin vererek Türkiye'ye büyük zararlar verdiği için suçluyoruz. Ancak, Esad hangi koşulların ürünüdür; yaklaşık otuz yıldır bu ülkenin başında, tek iktidar odağı olarak nasıl oturmaktadır; bir halk buna neden ve nasıl olanak tanımaktadır gibi soruların yanıtlarını pek bilmiyoruz. Yaklaşık onbeş milyon insanı bünyesinde barındıran bir sosyopolitik yapıyı yalnızca bir despotik şahsiyetin çizgileriyle resmediyoruz. Ancak bu betimleme Suriye'ye yönelik olumsuz hissiyatımızı pekiştirmenin ötesinde bize bu ülkeyi anlamada yardımcı olacak bir içerik sunmuyor. Çünkü söz konusu despotik şahsiyette sembolleşen siyasal yapılanmanın yoktan varolmadığını, tarihsel, kültürel ve hatta coğrafi bir altyapısının bulunduğunu gözardı ederek Suriye gerçeğine anlaşılabilirlik kazandırılmak mümkün değildir.

Osmanlı İmparatorluğu'nun Arap periferisini oluşturan ve İmparatorluğun parçalanmasıyla "zoraki" biçimde doğmuş bulan Irak ve Suriye'nin yakın dönem tarih çizgilerinde dikkate değer benzerlikler söz konusudur. Her iki ülke kısa bir süre İngilizler ve Fransızlarca, savaş boyunca söz konusu müttefik pozisyonundan dolayı Mekke emiri Şerif

Hüseyin (Ürdün Kralı Hüseyin'in büyükbabası) ve oğullarının siyasal tasarrufuna bırakıldıktan sonra, Arap milliyetçiliği temelinde evrilen bir Parti önderliğinde bağımsız birimler olarak sosyopolitik deneyimlerini edinmişler ve beşeri coğrafyanın aşağı yukarı benzer dinamiklerinin koşulladığı söylenebilecek birer "korku cumhuriyeti" olarak bugünkü görünümlerini kazanmışlardır. Bu ülkelerin Türkiye ile ilişkilerinin seyrini doğru okuyabilmek (yorumlayabilmek), onların özgül toplumsal, kültürel ve coğrafi koşullar temelinde biçimlenen siyasal deneyimlerini iyi bilmekten geçer. Bu yazı ile Suriye'nin özellikle İkinci Dünya Savaşı sonrasında bağımsızlığını kazanmasından, Hafız el-Esad'ın ülkenin başına geçip, sonra da kendi iktidarının konsolidasyonunu sağlamasına kadar süregelen iç gelişmeleri, bazı kilit noktalara vurgu yaparak değerlendirmeye çalışacağım. Bu girişim, daha sonra Irak rejimi üzerine yapılacak bir değerlendirmeyi de kapsamına alacak karşılaştırmalı bir denemenin ilk adımı olarak kaydedilebilir.

Uluslaşamayan Bir Coğrafya

Arap Orta Doğu'suna ulus-devlet inşası açısından bakıldığında, siyasal aktörlerin kısmen belli bir bütünlüğe erişmiş ulusal birimler kurma girişimlerinin karşısına başlıca iki engelin çıktığı bilinmektedir. Bunlardan birincisi, sınırların yapaylığıdır. Birinci Dünya Savaşı sonrasında İngiltere ve Fransa, savaşın galipleri olarak Orta Doğu'nun Arap toprakları üzerinde daha önceleri Osmanlı İmparatorluğu'nun denetim ve himayesi altındaki ve büyük stratejik önemdeki bölgelerini paylaşmak için karşı konulamaz bir üstünlüğe sahiptiler. Her iki devlet, en son aşamada, bölünmüş ve dar-madağın olmuş bir zemin üzerinde, önceleri kendi manda yönetimleri altında olan ve çoğu İkinci Dünya Savaşı sonrasında bağımsızlıklarını elde etmiş bir kaç siyasal oluşum bıraktılar. Bu siyasal oluşumlar içerisinde yaşayan, hareket eden insanların ve liderlerin geçmişten bugüne karşısında

duran en büyük güçlük, bir "ulusal" birliğin vücut bulmasını olanaklı kılacak coğrafi, tarihsel ve kültürel gereksinimlerin böylesine yapay çizilmiş sınırlar içerisindeki eksikliğiydi. Yerel düzlemde, insanlar arasında mevcut olan "birincil" bağlılıklar (ailesel, kabilesel, dinsel/mezhepsel, bölgesel) kendilerini siyasal önderlerin çok arzu ettikleri bir "ulus"a bağlılık hilafına dışa vurmaya sürdürmekteydiler.

Buna eklenebilecek olan ve coğrafi olarak ayrı ve kendi dışından bağımsızlaşmış ulusal birimler oluşturma yolunu zor ve sıkıntılı yapan ikinci önemli güçlük, tüm bu yapay olarak bölünmüş sınırları kapsamı içine alan "aşkın" (transcendental) bir kimliğin varlığıydı. Bu, "Arap" kimliği idi. Dolayısıyla Arap Orta-Doğu'sunun ülkeleri bu ortak etnik-lingüistik karakteristikleri nedeniyle, siyasal ve coğrafi olarak bağımsız ulus oluşumuna ulaşma yolunda ciddi bir engelle karşı karşıya kalmışlardır. Bu "ortak miras" hem iç hem de dış meselelerinde çok önemli bir faktör olarak ortaya çıkmış ve onların ayrı ulusal birimler haline gelme çabalarına ket vurmuştur. Kısaca, hem aile, bölge, mezhep, kabile gibi yerel/yöresel bağlılıkların ayrıştırıcı etkisi, hem de Arap kimliğinin birleştirici etkisi bölgede iyi örgütlenmiş, kendi içinde bütünleşmiş ve kendi dışından bağımsızlaşmış ulusal birliklerin boy vermesini engellemiştir.

Suriye, buna en tipik örneklerden birini oluşturur. Emevi hakimiyetinin sona erdiği 8. yüzyıldan 1946'da Fransız mandasının sonuna kadar Suriye hiçbir zaman başlıbaşına bağımsız bir siyasal birim olarak ortaya çıkmamıştır. Bunun yerine her zaman, merkezleri kendi sınırlarının çok uzağında bulunan büyük imparatorlukların bir parçası olmuş ve her biri bu "emperyal" merkez tarafından yönetilen bir kaç vilayete ayrılmıştır (Ma'oz, 1972: 389). Bu "bölünmüş" zeminde, çeşitli etnik, kabilesel, bölgesel ve dinsel topluluklar kendilerini ifade etmişler ve insanların toplumsallığının asli belirleyicileri olmuşlardır. Bunun sonucu olarak Suriye'de Aleviler, Sünniler, Dürziler, İsmaililer, Kürtler, Maruniler,

Ermeniler, Türkler, Çerkezler gibi gruplar gerçekte birer azınlık olmakla birlikte, belli spesifik bölgelerde çoğunluğu oluşturmuşlar, bu da ülkede ayrımcılık eğilimlerinin güçlenmesinin temel etkeni olmuştur (Bar-Siman-Tov, 1983: 67). Böylesi dinsel, etnik, bölgesel temelli bir "çoğulluk" ve bölünmüşlük içinde "ulusal" birliğe götürebilecek konsensüs arayışları sonuçsuz kalmıştır.

Suriye'yi üçyüz yılı aşkın bir süredir denetimi altında tutmakta olan Osmanlı yönetiminin 19. yüzyılda giderek etkinliğini yitirmesinin sonucunda halk, bağlılığını taşrada aşiret ağalarına, yarı-feodal emirlere ve köylerde mevzilenmiş tarikat şeyhlerine, kentlerde ise askeri komutanlara ve şehir eşrafına yöneltmiştir. Çünkü düzeni ve güvenliği sağlamayı başarabilenler bu insanlar olmuştur (Ma'oz, 1972: 389). Fakat 1900'lerin başında Osmanlı yönetiminde etkin bir konuma gelen Jön Türkler'in Türk kimliğine vurgu yapmaları, Arapları ve özellikle de Suriyelileri, Arap kimliğine yönelmeye teşvik etti (Kelidar, 1971: 295). Buna bağlı olarak Arap milliyetçiliğinin yükselişi Birinci Dünya Savaşı'nın öncesi ve sonrasındaki gelişmelere damgasını vurmuş ve savaş sonrasında İngiliz ve Fransız desteğiyle Emir Faysal'ın liderliğinde Suriye'de geçici bir süre de olsa bir bağımsız siyasal birimin oluşması Arap-Suriyeli kimliğinin daha da bariz biçimde hissedilmesine yol açmıştır (Ma'oz, 1972: 395). Ancak 1920'deki San Remo Konferansı sonucunda Fransız mandasının başlamasıyla birlikte hem bu siyasal birim hem de bu "birlikçi" kimlik hissi kaybolmaya yüz tuttu. Suriye'yi 1946'ya kadar 26 yıl doğrudan kendi siyasal denetimleri altında tutan Fransızlar ülkede bölgecilik temelinde bir aidiyet hissini ve dinsel, kabilesel, vb. temellerde şekillenen "ayrıştırıcı" toplumsal-kültürel karakteristikleri teşvik ettiler. Böylece de Suriye'nin ulusal ve coğrafi bir kimlik temelinde bütünleşmesine ket vurulmuş oldu (Kelidar, 1971: 299; Maoz, 1972: 396). Ülkeyi beş farklı "yerel"-idari birime bölen ve yönetim etkinliklerinde Dürziler ve Aleviler gibi azınlıklara yer veren Fransızların bu "böl ve yönet" politikası, kendileri ay-

rıldıktan sonra dahi ülkede derin izler bırakmıştır. Örneğin Fransız yönetiminin etkin olduğu dönemde Fransızlara karşı bir mücadele vermek üzere 1928'de kurulmuş ve "Pan-Arabist" bir milliyetçilik ekseninde şekillenmiş olan, Haşim el-Atasi başkanlığındaki "Ulusal Blok" hareketi, 1936'da Suriye'ye kısmi bağımsızlık tanıyan antlaşma sonrasındaki yönetimi döneminde, bölgesel ve kişisel çekişmeler temelinde bir ayrışmaya uğradı (Ma'oz, 1972: 396-398). Hizipçi (sectarian) eğilimler ülkede liderler ve bölgeler arasında öylesine güçlüydü ki 1946'da elde edilen bağımsızlıktan sonra yeni kurulmuş siyasal partiler karşıt dış tercihlere yönelerek kendi iç çatışmalarını dış çekişmelerle pekiştirme ve besleme yoluna gittiler (Bar-Siman-Tov, 1983: 67). Bu konuda en belirgin iki örnek Şükrü el-Kuvvetli tarafından Şam'da kurulan ve Mısır ve Suudi yanlısı olan Ulusal Parti ile Halep'te kurulan ve Irak yanlısı olan Halk Partisi'dir.

Bu şekilde 1946'daki bağımsızlık sonrasında Suriye siyasal zeminde bir bölünmüşlüğü ulusal bir birliğe varma yolunu tıkayacak biçimde sürdürdü. 1947 yılında gerçekleştirilen seçimlerde halk için "ulusal" nitelikli bir adaya oy verme şansı yoktu, çünkü siyasal ve parlamenter sistemin bölgeci ve hizipçi doğası bir ulusal konsensüsün önünde büyük bir engel olarak durmaktaydı (Suleiman ve Koehn, 1970: 218).

Suriye toplumunun bu aşılabilir bölgeciliğini açıklamak için Van Dusen (1972) "agro-kent" kavramını önerir. Ona göre "agro-kent" Suriye, Irak gibi ülkelerde bölgesel bağlılıkların odak noktasıdır. Suriye'nin Hama, Lazkiye, Halep gibi büyük şehirleri "agro-kent" in en iyi örnekleridir. Kavram, tarımsal bir ekonomiye dayalı olarak ekonomik bir bağımlılık içine girmiş birimleri tanımlar. Bu kendine yeterli ekolojik ve ekonomik birim, kendisini çevreleyen köyler için canlı bir pazar merkezi sunar ve şehir ile onu çevreleyen tarımsal topraklar arasında bir karşılıklı bağımlılığa işaret eder: köyler için şehir korunma, toplumsal hizmet ve ekonomik imkan anlamına gelir; şehir için de köyler bir ekonomik girdi kay-

nağıdır ve bu girdi olmadan şehrin varolması mümkün değildir. Daha önemlisi, bu etkileşim sürecinin bir sonucu olarak, "agro-kent" siyasal başkent olan Şam ile kendi içinde yer alan köyler arasında bağlantı noktası olarak önemli bir siyasal etkinlik merkezi olagelmıştır (Van Dusen, 1972: 124). Agro-kentlerin kendi aralarındaki iletişim en alt düzeyde seyrettiği için de Suriye sosyopolitik yaşamının en temel özelliği "bölgecilik" olarak karşımıza çıkar. Bu açıdan özellikle Şam ve Halep arasında kristalleşen bir rekabet ve üstünlük mücadelesi söz konusuydu. Halep Birinci Dünya Savaşı sonrası oluşan yeni durum içinde özellikle Hatay'ın Türkiye'de kalması ile çok önemli bir hinterland kaybına uğramışsa da İkinci Dünya Savaşı sonrasında yeniden Suriye'nin ana ekonomik merkezi olmuş ve Şam'ın siyasal merkez pozisyonuna karşı ciddi bir meydan okuma içine girmiştir. Esas olarak toprak sahipleriyle bürokrasinin ittifakını temsil eden Şam ile ticaret ve sanayi burjuvazisinin yoğunlaştığı Halep arasındaki hasımlık, Suriye örneğinde ekonomik yeniden yapılanma ile bölgeci hizipçiliğin nasıl üst üste bindiğine ilişkin önemli bir örnek teşkil eder.

Darbeler Silsilesi ve Baas

Bölgeci ve hizipçi temeldeki bu bölünmüşlüklerin bağımsızlık sonrası ortamda en önemli sonucu, dengesiz ve hatta kaotik bir siyasal sürecin mevcudiyetidir. "Ortaya çıkan durum darbelerin, karşı darbelerin, darbe tehditlerinin ve darbe beklentilerinin birbirini monoton biçimde izlediği olaylar zinciridir. Askıya alınan anayasalar, dağıtılmış meclisler, istikrarsız hükümetler ve sürekli değişen askeri mahkemeler Suriye yakın tarihinin en ayırt edici noktalarıdır" (Suleiman ve Koehn, 1970: 215). 1949 yılında, örneğin, üç tane darbe vardır ve bunlar bağımsızlığın hemen sonrasında sekteryan temele oturmaktan kaçınamayan yetersiz parlamentar rejime nokta koymuşlardır. Ayrıca bunların 1948 Arap-İsrail savaşında Arap ordularının İsrail karşısında al-

dıkları ağır yenilgiden beslendiğini de ileri sürmek mümkündür.

1950'li yıllar Suriye üzerinde Sovyetler Birliği'nin etkinliğinin hissedilir hale geldiği ve Sovyet askeri yardımının başladığı, böylece ülkenin Soğuk Savaş sürecinde Sovyet yörüngesinde yer almasının söz konusu olduğu bir dönemdir. Ordunun giderek siyasal yaşam içerisinde yer almaya alışması ve ülkedeki gücünün sürekli olarak artması 1950'ler Suriye'sinin diğer bir önemli olayı olarak kaydedilebilir. Bu noktada, kendisi 1949 yılındaki üç zincirleme darbeden sonuncusunun lideri olan Albay Edip el-Çiçekli'nin 1951 yılında öncülük ettiği ikinci darbe girişiminde başarıya ulaşarak tüm siyasal iktidarı kendinde toplaması zikretmeye değer bir hadisedir. Çünkü "Suriye ordusunun hiçbir rahatsızlık duymamacasına bir siyasal araç haline gelmesi ... [ve] kendi iç yapısında sivil bölünmüşlükleri yansıtacak ölçüde siyasetle içiçe geçmesi" sürecinin öne Çiçekli'nin yönetim dönemiyle açılmıştır (Seale, 1987: 118, 146-147). Devlet başkanlığı işlevini kendinde toplayan, anayasayı kaldırıp, parlamentoyu kapatan, böylece otokratik bir rejime işlerlik kazandırma yolunda ilerleyen Çiçekli de 1954 yılında Albay Faysal el-Atasi başkanlığındaki kansız bir darbe ile devrildi. Bu şekilde bir darbeden diğerine bir salınım içinde devam edegelen bu sürecin Suriye'nin siyasal deneyimine en temel etkisi ordunun ülkenin yönetiminin giderek tek belirleyici gücü haline gelmesi ve sivil siyasal inisiyatifin gündem-dışı kalması olmuştur.

1950'lerde karşımıza çıkan üçüncü önemli gelişme ise Mısır ve Suriye arasındaki ilişkilerin güçlenmesidir. Bu yakın temas sonucunda Suriye, Mısır devlet başkanı Nasır'ın etkisine diğer tüm Arap devletlerinden çok daha fazla girmiştir. Bu yakınlaşma önce 1955 yılında Mısır ve Suriye arasında bir askeri paktın gerçekleştirilmesine, sonra da 1958 yılında Mısır ve Suriye arasında bir siyasal birliğe gidilerek "Birleşik Arap Cumhuriyeti"nin oluşmasına yol açmıştır. Ancak bu birlik bir tarafın, yani Mısır'ın, daha doğru bir deyişle Mısır

Devlet Başkanı Nasır'ın diğer taraf Suriye üzerinde bir üstünlüğü temelinde, yani Suriye aleyhine eşitsiz bir biçimde sağlandığından ülkenin bağımsızlık sonrası siyasal gelişmesi üzerinde olumsuz bir etki yaratmış ve Suriye'nin zaten zayıf ve sancılı biçimde varlık bulmuş siyasal kurumlaşmasının tamamen yok olmaya yüz tutmasına neden olmuştur.

Böylece 1960'ların başı, Suriye'nin siyasal tarihinde bir yandan tarihsel-kültürel bir paradoks olan hizipçiliğe, öte yandan Mısır'la yaşanan sorunlu (hastalıklı) birleşme deneyimine bağlı olarak sivil siyasal süreçlerin giderek yok olmasına işaret eder. Böylece ülkede etkili tek siyasal güç olarak ordunun ve ordu ile işbirliği içinde hareket eden, Arap sosyalizmi ile milliyetçiliğinin karılmasıyla ortaya çıktığı söylenebilecek Baas Partisi'nin kaldığı söylenebilir. Fakat ordu da kendi içinde diğer oluşumlardan daha az bölünmüş değildi. Bölgecilik ve azınlıklar sorunu ordu içinde de mevcuttu. Ordu içindeki bu bölünmüşlüğün bir sonucudur ki Şam kökenli bir sünni olan Yarbay el-Nehlevi 1961'de darbe ile ele geçirdiği iktidarı sürdürmeyi başaramamış, çünkü hiçbir zaman Şam'lı olmayanların tam desteğini alamamıştır (Van Dam, 1979: 41-42). Bu şekilde üst rütbeli subaylar arasındaki iktidar mücadelesi bir yandan Suriye ordusunun bütünlükten yoksun yapısını açık-seçik hale getirirken, öte yandan bu ordu-içi mücadelelerde birbirleriyle çatışanlar eşas olarak Sünni-Müslüman subaylar olduğu için de, orduda giderek Sünni olanların temsilinin zayıflamasına neden oldu. Bu ise azınlık gruplardan olanların ordu üst kademelerine yükselmeleri için uygun kanalların açılmasını sağlamıştır (Van Dam, 1979: 42).

1963'teki Baasçı darbe, ülkenin böylesi travmatik bir siyasal durum içinde olduğu zamanda gerçekleşti. Bir Hıristiyan-Ortodoks olan Mişel Eflak ile bir Sünni-Müslüman olan Salah el-Bitar tarafından İkinci Dünya Savaşı'nın bitiminden hemen sonra (1946) bir siyasal hareket olarak kurumlaşan ve 1947'de ilk kongresini gerçekleştiren Baas Partisi, ideolojik

çizgisini hem sosyalizm hem de İslâm'la bağışık bir Arap milliyetçiliğine dayandırmıştı (Seale, 1987: 151; Hopwood, 1988: 86-88). Bir "Arap Rönesansı" gerçekleştirme hedefi veya idealiyle ortaya çıkan Parti'nin programı, özellikle Eflak'ın düşünsel yönlendirmesiyle, sosyalizmi Arap milliyetçiliğini hayata geçirmek için temel bir gereklilik olarak tespit etmekteydi. Eflak, fikriyatlarının sosyalizmle milliyetçiliği birbiri içinde eriterek tek "birim" haline getirdiğini ileri sürmekteydi (Torrey'den akt. Alankary, 1989: 5). Bu fikriyat içinde İslâm Araplığın bir tamamlayıcı unsuru idi. Parti'nin kurucu-teorisini Eflak açısından, "dinsel-hukuksal" veçhesi bir kenara bırakıldığı takdirde bir medeniyet/kültür olarak ve Arapların içindeki yaratıcılığın bir dışavurumu olması itibarıyla İslâm'ın Arap kimliği ile mükemmel biçimde birleştirilmesi mümkündür (Seale, 1987: 156; Hiro, 1989: 88).

Baas Partisi sesini esas olarak kırsal orta sınıfa duyurmayı ve bu sınıfın desteğiyle toprak ağaları, aşiret reisleri, emirler ve Şam ve Halep'in ticaret erbabından müteşekkil geleneksel-yönetici elitin karşısında durmayı hedeflemekteydi. Bu amacı gerçekleştirmek için kendileri köy kökenli olup, şehirde eğitim görmüş ve daha sonra da kırsal bölgelerde çalışmayı seçmiş öğretmenler, doktorlar, avukatlar gibi yeni ortaya çıkmakta olan entellektüel-profesyonellerin aracılığına güvenilmekteydi (Kelidar, 1971: 303; Hinnebusch, 1984: 101). Ancak 1940'lı ve 50'li yıllar boyunca Parti, siyasal açıdan stratejik pozisyona sahip olmakla birlikte ordu komutanları, öğretmenler ve öğrenciler gibi "modern"liğin etkisindeki, sayıca sınırlı kesimlerin ötesinde toplumda geniş çaplı bir etki yapamayan bir azınlık gücü halinde kaldı (Hinnebusch, 1984: 101). Baas Partisi'nin en önemli özelliği, ideolojik yöneliminin hizip ve bölge bölünmüşlüğüne dayanmayıp, bu ayrımları geride bırakan bir "birlik" temelinde ideolojik çerçevesini belirlemiş olmasıydı (Hinnebusch, 1984: 110; Hopwood, 1988: 90). Parti'nin toplumdaki etkisinin hızla yükselişe geçtiği dönemde, nüfusun en önemli parçasını oluşturan ordu da bu etki çemberinin içine gir-

miştir. Bu etki Baas'ın Irak'taki versiyonunun 1958'de Haşimi Krallığı'nı devirerek iktidara ele geçirmiş olan Abdülkerim Kasım yönetimini, 1963 yılında devirmesinin yarattığı coşku ile birleşerek Suriye ordusunun aynı yıl Baas-yanlısı bir darbe yapmasına öncülük etmiştir. Böylece Baas Partisi, kurucularının hiç arzu etmedikleri çizgi dışı bir biçimde iktidara gelmiştir. Gerek Eflak gerekse Bitar, iktidara gelmek için araç olarak "seçim sandığı" gibi demokratik parlamenter sistemin uygun kanallarını kullanmaktan yanaydılar (Hopwood, 1988: 89).

1963 darbesi sonrasında, her ne kadar Parti ideologlarından Salah Bitar'ın başbakanlığı söz konusu olmuşsa da iktidarın esas sahibinin İçişleri Bakanlığı görevini de üstlenen General Emin el-Hafız'da olduğu tespit edilebilir. Hafız, Suriye politikasına etki eden farklı kesimleri bir araya getirmeye çaba harcadı. Ancak bölgesel ve ayrımcı eğilimler orduyu dahi sarmıştı ve 1960'ların başından beri ordu içinde azınlık grupların ağırlığı ve etkisi artmaktaydı. Baasçı rejim kentli Sünni subayları dereceli olarak tasfiye ederek köy kökenli Alevi ve Dürzilerle komuta kademelerini tahkim etmiş ve süreç içerisinde Alevi subaylar artık ordunun hakim gücü durumuna gelmişlerdir (Hiro, 1989: 90). Bu arada "Araplık" temelinde bir Irak-Suriye siyasal birliği sağlama girişimi de daha önce Mısır'la olduğu gibi başarısızlıkla sonuçlandı. Bu bir Arap birliği arayışı ya da idealinin pratikte uygunluk taşımadığı görüşünün daha da pekişmesine yol açtı.

Baas Partisi etkisindeki subaylar, Parti'nin içinde yeni doğmakta olan radikal gruplara büyük bir sempati beslemekteydiler. Bu "yeni" Baasçıların eskilerden farkı kendisini özellikle asli ilke olarak Arap milliyetçiliğinin giderek gözden düşmesinde göstermiştir; bu ideolojik reoryantasyonun esas olarak Mısır'la ve daha sonra da Irak'la birliğe gitme girişimlerinin başarısızlığa uğramasından kaynaklandığı söylenebilir. Parti kurucularının kent kökenli olmasına karşın kır kökenli olan bu "yeni" Baasçılar, bir ideolojik yönelim

olarak sosyalizme daha fazla ilgi duymakta ve Suriye'nin Arab dünyası içinde "biricik"liğine vurgu yapmaktaydılar (Ma'oz, 1972: 402; Hinnebusch, 1984: 103).

Baas Partisi içinde bu pan-Arabist/milliyetçi "eskiler" ile bölgeci-Suriye milliyetçisi "yeniler" arasındaki parti-içi mücadeleye üç yıl sürdü. Parti adeta birisi "bölgeci-Suriyelilik", diğeri "pan-Arap" iddialı iki "alt-parti"ye bölünmüştü (Alan-kary, 1989: 4). Çatışma Şubat 1966'da Yeni-Baasçılar'dan yana olup eski-kurucu Baasçılar'ı safdışı eden bir diğer darbe ile son buldu. Bunun yanısıra, ordunun Parti üzerindeki hakimiyeti de daha açık seçik hale geldi (Olson, 1982: 89). 1966 darbesi sonrasında her ikisi de ordu mensubu ve Alevi olan iki güçlü şahsiyet ülkede öne çıktı. Bunlar Salih el-Cedid ve Hafız el-Esad olup farklı ideolojik eğilimleri temsil etmekteydiler. Daha doğrusu her ikisi de temelde bölgeci-Suriyeci bir siyasal anlayışı paylaşmakla beraber, Cedid, doktriner sosyalist hedefler peşinde koşarken, Esad daha çok İsrail'e karşı Arap dayanışmasına ve kooperasyonuna vurgu yapmaktaydı (Hopwood, 1988: 51). Dönemin mevcut koşulları (sosyalizme karşı genel yönelim, Suriye birliğinin önceliği gibi) Cedid'i Esad'dan daha avantajlı ve üstün kıldı. Ancak Cedid hiç beklenmeyen ve oldukça cesaret isteyen bir girişimde bulunarak Arabizm'i İslâm'dan ve devleti dinden ayırma yoluna gitti (Ma'oz, 1972: 402). Cedid'in radikal politikası, kendisi bir askeri darbe ile iktidara gelmiş olduğundan gerekli halk desteğini bulamadı (Hinnebusch, 1984: 105). Dahası Araplığı İslâm'dan ve dini devletten ayırma girişimi, çoğunluğu dindar Sünni-Müslüman olan bir ülkede kitlesel hoşnutsuzluğa ve rahatsızlığa neden oldu. Bu arada Cedid iktidarda kalabilmek için ve parti-içi münakaşaların da sonucu olarak pek çok kişisel ve hizipçi bağlantılara kapı açarak Baas Partisi'nin başlangıçtan beri var olan hizipçilik karşısı, bütünlükçü ideolojisine de son verdi (Hinnebusch, 1984: 106). Rejim giderek daha fazla azınlık renkli bir ton kazandı; özellikle de Aleviler ve Dürziler stratejik noktaları ele geçirdiler (Olson, 1982: 110). Partizanca davrananlara, köylülere

ve azınlık mezheplerden olanlara bu ayrıcalıklı ve iltimaslı yaklaşım, özellikle üst-orta sınıf Sünnilerin rejime yabancılaşmasına neden oldu. Bu yabancılaşma rejimin bu kesimler açısından oldukça tahripkâr olan ekonomik politikası ile daha da güçlendi. Sonuç olarak bu insanlar rejimin ülkeyi modernleştirmek için hayati biçimde ihtiyaç duyduğu iş becerilerini ve sermayelerini de yanlarına alarak ülkeyi terk ettiler (Hinnebusch, 1984: 106). Buna ek olarak, Emin el-Hafız'ın yönetim döneminden beri devam etmekte olan ve sosyalist bir modalitede sürdürülen millileştirme, toprak reformu, kooperatifleşme ve yatırımlarda devlet öncülüğü, vb. ekonomik politikalar, hükümetin insanlara kredi vermekte yetersizliği, eğitilmiş ve deneyimli teknik eleman yetersizliği, halkın düşük eğitim düzeyi ve kötü ekolojik koşullar gibi nedenlere bağlı olarak beklentilere karşılık vermekten çok uzak kaldı (Olson, 1982: 116; Hinnebusch, 1984: 106). 1967 Arap-İsrail savaşının açtığı hasarlar ve savaşın Araplar açısından onur kırıcı etkisi tabloyu tamamladı ve insanların Cedid'in radikal politikalarına karşı duydukları rahatsızlığı ve tepkiyi had safhaya vardırdı. Bu koşullar altında, başından beri hem kişisel hem de ideolojik düzlemde Cedid'in hasmı durumundaki ve en etkili ordu mensuplarının desteğini de arkasına alan Hafız el-Esad'ın iktidarı ele geçirmek için büyük bir çaba harcaması dahi gerekmedi (Hopwood, 1988: 51).

Patronaj, Şiddet ve Korku: Esad'la Gelen İstikrar

Esad'ın 1970'te iktidarı ele geçirmesi ve 1971'de Başkan olması, Suriye tarihinde yeni bir sayfanın açılmasına neden olmuştur. Nüfusu bütünüyle Alevilerden oluşan bir kasaba olan Lazkiye'de doğan Esad, bir dinsel azınlığın Suriye yönetimindeki yerinin süreç içerisinde tam anlamıyla pekişmesini sağlamıştır. Bununla birlikte başkanlık döneminin ilk yıllarında Esad'ın belirgin biçimde hizipçi temele oturmuş bir yönetim sergilediğine dair işaret yoktur ve Suriyelilerin pek çoğu bu dönemde onun liderliğini desteklemişlerdir

(Ma'oz, 1988: 75). Bunun temel nedeni, Esad'ın iktidara gelmez önceki Cedid rejiminin başarısız ve hoşnutsuzluk yaratan politikalarına bir sünger çekmesidir. Esad'ın başlangıçta takip ettiği yeni siyasa, daha fazla demokrasi, daha liberal ekonomik politikalara yönelim ve Arap komşulara daha yumuşak ve dostane yaklaşımı içermekteydi ve bu siyasa ona hem ülke içinde hem de ülke dışında, özellikle de Arap dünyasında, iktidarını sağlamlaştırmak için iyi bir başlangıç yapma imkanı sağladı (Hopwood, 1988: 55). Esad, Cedid'in izlediği politika ile çıkarları sarsıldığından ülkeyi terk etmiş olan şehirli Sünni üst-orta sınıfları, onların yeniden güvenini sağlayarak ülkeye çekmek için de harekete geçti. Bunu, özel sektör girişimciliğini yeniden canlandırarak, dış ticaret sınırlamalarını esneterek ve hammadde ve sınai-tarımsal ekipman ithalini serbest bırakarak yaptı (Ma'oz, 1988: 75). Bu arada bazı siyasal tutukluları serbest bırakma ve sivil özgürlükleri restore etme sözü vererek siyasal atmosferi de rahatlatma yoluna gitti (Hopwood, 1988: 56).

Bununla birlikte Esad'ın bu erken başkanlık dönemindeki asıl hedefi, ülkenin iç bütünlüğünü sağlamak için hizipçiliği gidermeye çalışmak oldu. Bu amaçla Baas tarafından başı çekilen ve tüm sosyalist ve milliyetçi partileri ve grupları bünyesinde toplayan bir siyasal organ olan "İlerici Ulusal Cephe"yi kurdu. Esad'ın bu uygulamaları, onun, Suriye'nin yenilmesiyle sonuçlanmış olsa da 1973 Arap-İsrail Savaşı'ndaki görece başarılı ve cesaretli politikası ile birleşerek bir ulusal lider konumuna gelmesini sağladı. Her ne kadar köken olarak bir dinsel azınlığın üyesi ise de Esad bu dönemde Suriyelilerin gözünde liberalleşme, modernleşme ve normalleşmenin yanı sıra, belki bunlardan daha önemli olarak bir konsensüsü temsil etti (Ma'oz, 1988: 75). Suriye'deki pek çok insan için Esad yirmi yıldan fazla bir zamandır sürmekte olan ve sürekli bir toplumsal "enerji" kaybına neden olan çatışma ve istikrarsızlıktan sonra görece bir istikrar ve güven getirmişti (Hinnebusch, 1984: 108).

Ancak Esad, Suriye'de önceki yönetimlerin başına gelenleri iyi bildiği için, devletin "çekirdeği" denilebilecek pozisyonlarda, kendisinin en fazla güven duyabileceği şahsiyetleri görevlendirmekten de geri durmadı. Özellikle güvenliğe ilişkin noktalara ve stratejik askeri pozisyonlara kendisine desteğinin kayıtsız-koşulsuz olduğunu düşündüğü insanları, yani en yakın akrabalarını yerleştirdi. Esad'ın kendisi Genelkurmay Başkanlığı görevini üstlenirken kardeşleri Rıfat ve Cemil temel görevi rejimi korumak olan Savunma Birimleri Komutanlığı pozisyonuna getirildiler; buna ek olarak, bir kuzeni, iki yeğeni ve bir kayınbiraderi de Savunma Birimleri'nde oldukça hassas makamları işgal ettiler (Batatu, 1981: 331). Böylece Suriye politikasınının adeta ayrılmaz bir parçası haline gelen birincil bağlılıklar temelinde ortaya çıkan hizipçiliğe yeniden davetiye çıkarılmış oldu. Bu görüntüden açık biçimde çıkarılabilecek sonuç, Suriye'nin güvensiz ve parçalara ayrılmış sosyopolitik zemininde, ülkenin siyasal tarihindeki acı deneyimleri de çok iyi bilen Esad'ın kendi etrafında silahlı bir güvenlik çemberi oluşturarak iktidarına süreklilik sağlama yoluna gittiğidir. Bu "militar" oluşum, silahlanma ve ordunun modernizasyonu için bütçeden büyük harcamaların yapılmasıyla ve geniş kapsamlı Sovyet yardımıyla güçlendirildi. Dış etkenler de Esad'ın rejimi militarize etme yönlü politikasını beslemeye oldukça müsaitti. Arap-İsrail ilişkileri oldukça gerginleşmiş ve bu süreçte Suriye taraf olarak öncü bir rol üstlenmişti. Suriye ordusunun çapında gözlemlenen ciddi büyümeler her zaman Arap-İsrail savaşlarını hemen izleyen dönemlerde olmuştur (Ma'oz, 1986: 74). 1984'te askeri harcamalar Suriye'nin gayri-safî milli hasılasının yüzde otuzunu teşkil etmekteydi. Her ne kadar bu askeri yatırımlar Suriye ekonomisi üzerinde ciddi biçimde tahripkâr etkilerde bulunmuş ve sosyal hizmet harcamalarında giderek azalmaya yol açmış olsa da, Esad rejiminin yaklaşık otuz yıldır sürmekte olan şaşkıncı ve beklenmedik istikrarının da bu askeri güce bağlı olduğunu kabul etmek gerekir. Özellikle 1970'lerin ikinci yarısından itibaren rejime

karşı yükselen hoşnutsuzlukların ve hareketliliklerin bu güce bağlı olarak zorlanmaksızın bastırılması mümkün olmuştur.

Bununla birlikte ordu ve güvenlik birimleri dışında Esad, sekteryan bir çizgi takip ediyor izlenimi vermeme konusunda oldukça dikkatliydi. Yönetim aygıtının diğer pek çok pozisyonuna Sünni kökene sahip insanları yerleştirmekten kaçınmamaktaydı. Söz gelimi Baas Partisi içinde Esad'ın en içten destekçileri ve en güçlü-etkili şahsiyetler Sünniydi (Sadowski, 1988: 162). Açık bir resmi niteliği olmamakla beraber oldukça nüfuzlu bir örgüt olan ve Başkan'ın etrafında mevzilenerek yönetim merkezini tekeline almış olan "Cemaat" içinde Sünniler de bulunmaktaydı. Cemaat'in en önemli görevi ve işlevi, güç ve kaynaklara ulaşma veya kapı açma imkanı vermesiydi (Sadowski, 1988: 165-166). İşte bu noktada Esad rejiminin en önemli niteliği ortaya çıkar. Rejim, sandığının aksine ayrıcalıklı bir dinsel azınlığın sekteryan bir iktidarı olmak yerine, esas itibarıyla "patronaj" temeline oturmaktadır. Gerçekten bu, Esad rejiminin çoğu zaman gözden kaçırılan, önemli bir özelliğidir. Rejim, Alevi, Dürzi, Sünni olması hiç fark etmeksizin, kendi denetim ve tekelinde tuttuğu olanakları, özellikle ekonomik ve ticari etkinlikleri insanlarına, onların kendisine, daha doğrusu devlete ve lidere itaati ve bağlılığı esasınca sunmaktadır (Sadowski, 1988: 168). Yönetici tabakada mevcut iyi örgütlenmiş bu patronaj şebekesinin bir sonucu, yolsuzluğun sistem içinde örtük olmayan biçimde meşruiyet kazanması olmuştur. Bu olgu devlet otoritesince insanların aileye, aşirete, dine ya da belli bir bölgeye dönük "birincil" bağlılıklarını, devlet yöneticilerine aynı nitelikte bir bağlılıkla yer değiştirtme girişimi olarak da kavranabilir. Çünkü birincil bağlılıkları esas alan bir kültürel örüntünün ulus, sınıf, meslek ya da kurum temelinde kendisini gösterecek "modern" aidiyetlere galebe çaldığı bir ortamda, patronaj temelli ilişkiler sosyopolitik denetimin yegane kurumlaşmış sistemi olarak ortaya çıkmaktadır.

Esad'ın kendisini önceleyen Baasçı yönetenlerden bir farkı da baskıyı "iltimas"la dengelemeyi bilmiş olmasıdır. Örneğin bir yandan Sünni çevrelere seslenen Müslüman Kardeşler (aşağıya bkz.) muhalefetinin ve onların örgütlediği hükümet karşıtı gösterilerin üzerine belirgin bir şiddetle giderken, öte yandan Sünni ulema ile yakın ilişkiler kurmayı ve onlara tatminkâr maaşlar ödemeyi, gerektiğinde devlet onur belgeleri vermeyi de ihmal etmemiştir (Hiro, 1989: 92-93).

Esad rejimi, bu şekilde, hizipçi veya Alevi-ayrıcılık olduğu iddia edilmesine dair bir işaret vermeme konusunda büyük bir duyarlılık içinde olduysa da, zaman içinde, özellikle de 1980'lerin başından itibaren rejime karşı giderek artan rahatsızlıklar, liderin etnik aidiyetine ve kökenine dikkat yöneltmekten halkı alıkoyamamıştır. Giderek bozulan ekonomik durum, artan yolsuzluklar, özellikle Esad'ın kardeşi Rifat'ın bu açıdan aşırılıkları, bir azınlık kaymak tabakanın geniş kitleler hilafına bireyci ve sorumsuz ilgi ve yönelimleri, rejimin Alevi motifinin daha göze batar hale gelmesine ister istemez yol açmıştır (Hinnebusch, 1984: 108; Hopwood, 1988: 63). Bu arada Suriye'nin Lübnan'a yönelik olarak başlangıçta izlediği ve Müslümanlar ile Filistin Kurtuluş Örgütü'ne karşı savaş gibi görünmesine yol açan politikası da bu anti-Alevi hissiyatı daha da besleyen bir etken olarak kaydedilebilir (Hopwood, 1988: 63).

Buna paralel biçimde, siyasal İslâm'ın 1980'ler sonrasında yükselişe geçmesiyle birlikte Esad rejimine karşı muhalefetin İslâmî yönünün daha net ifade bulduğu söylenebilir. Aslında Mısır kökenli "Müslüman Kardeşler" in etkinlikleri başından beri Suriye siyasetinin ayrılmaz bir parçası olarak her dönemde yönetim erkine karşı en büyük tehdidi içerir görünmektedir. 1930'ların ortalarından itibaren Suriye'de etkinlik içinde olmaya başlayan Müslüman Kardeşler, önceleri Fransız mandasına karşı İslâmî çizgide sosyopolitik düzen arayışını seslendirmiş, bağımsızlık sonrası süreçte ise ülkede

hakim olan, modernist, seküler ve "sol" havaya karşı, özellikle de sosyalist bir pan-Arabizm'i ideolojik mihver edinen Baas iktidarına muhalif bir pozisyondan aynı arayışlarını sürdürmüştür (Hiro, 1989: 87-89). Hem 1948 savaşında İsrail karşısındaki Arap yenilgisi, hem de Nasır Mısır'ı ile 1958'de etnisist-seküler temelde gerçekleştirilen Birleşik Arap Cumhuriyeti deneyiminin 1961'de hayal kırıklığıyla sonuçlanması, Müslüman Kardeşler'in Suriye'nin çoğunluk oluşturan Sünni toplumsal kesimi üzerindeki ağırlık ve etkinliğini kalıcı hale getiren önemli olaylardır (Hiro, 1989: 88). Müslüman Kardeşler'in hedef kitlelerini oluşturan Sünni Müslüman çoğunluk açısından seküler eğilimli yönetici elitin dinsel aidiyeti olan Aleviliğin İslâm dairesine girip girmediği konusu bile oldukça tartışmalıdır. Üstelik Suriye'nin Körfez Savaşı'nda Irak'a karşı İran'ı desteklemesi hem ülke içinde hem de Arap dünyasının genelinde Esad rejiminin Sünniliğe yabancılaşmasını artırmıştır.

1980'lerde Alevileri hedef alan bir takım kitlesel kalkışmalar, rejime karşı duyulan hoşnutsuzluğun çapını bize gösterir. Ancak söz konusu tepkilere rejimin aynı şiddette verdiği karşılık da Esad'ın ne pahasına olursa olsun iktidarda kalma kararlılığının derecesinin yüksekliğini sergiler. 1979'da Halep Harp Okulu'nda, bir Sünni subayın da işbirliğiyle 200 Alevi öğrencinin üzerine büyük çaplı silahlar kullanılarak açılan ateş sonucunda 83 öğrencinin öldürülmesinin "intikamı" nı rejim Ağustos 1980'de Halep'te güvenlik kuvvetlerine ateş açtığı söylenen bir binadaki 80 kişiyi dışarıya çıkarıp anında infaz ederek alır (Hiro, 1989: 98). 1982'de Hama'da Müslüman Kardeşler öncülüğünde başlatılan ayaklanma, rejim tarafından büyük çaplı ve daha önce görülmedik ölçüde bir şiddetle, bir kitlesel kıyıma gidilerek bastırılır. 20.000 kişinin ölümüyle sonuçlanan bu katliamın çok fazla su yüzüne çıkmaması ve akış yapmaması aynı yıl İsrail'in Lübnan'ı işgali olayının gölgesinde kalmasına bağlanabilir (Alankary, 1989: 13). Bu olaylar bir yandan eski bir hastalığın, yani ülkenin farklı şehirleri ve bölgeleri arasında bölgecilik temelinde

süregelmiş olan geleneksel düşmanlığın tekrar nüksettiğine delil teşkil ederken, öte yandan da, çok daha önemli olarak, rejimin şiddete şiddetle mukabele ederken terör saçma kapasitesinin düşünüldüğünden çok daha yüksek olduğuna işaret ederler. Bunun sonucunda, Esad'ın, sahip olduğu baskı aygıtının tüm silah gücüne işlerlik kazandırarak üstüne gelmesi karşısında Sünni-İslâmî muhalefetin belirgin bir inişe geçtiği fark edilir (Hiro, 1989: 99). Bu durum, ordunun yapısının, mevcut kompozisyonunun ve ideolojik yöneliminin değişmesi söz konusu olmadan Esad'ın iktidarının son bulmasının imkansızlığını açık seçik gözler önüne sermektedir (Hiro, 1989: 103).

Sonuç

Suriye'nin bağımsızlık sonrası yakın dönem siyasal tarihi, hizip temelli bölünmeler üzerinden süregelen iktidar mücadeleleriyle karakterize edilebilmektedir. Bir siyasal birlik sağlama-yaratma yolunda "tarihsel" deneyimsizlik, kültürel düzlemde "birincil" bağlılıkların kalıcılığı ve yerinden edilemezliği, öte yandan Arap milliyetçiliğinin engelleyici etkisi, ve "agro-kent" olgusu temelinde varlık bulan bölgeci eğilimler, ülkenin bir ulusal coğrafya temelinde biçim alacak "Suriyeli" kimliğinin kurumlaşmasını engelleyen belli başlı nedenler olarak kaydedilebilirler. Yakın dönem Suriye tarihinin ülkede kalıcı bir yönetim sağlayabilen tek lideri olan Hafız el-Esad'ın başarısı, iktidarının erken dönemlerinde sistemi siyasal ve ekonomik planda rahatlatıcı uygulamalar getirerek ve ordu hariç hizipçi tasarruflardan kaçınarak halkın desteğini sağlaması, buna paralel olarak da kendi denetimi altında, yakın akrabalarından donatılmış bir silahlı yapı inşa etmesi ve ülkedeki bütün toplumsal ve ekonomik etkinliklere tek geçiş imkanı veren bir devlet patronajını kurumlaştırmasıyla mümkün olmuş görünmektedir. Bu uygulamalar halihazırda Esad rejiminin devam etmesini sağlamakta iseler de bir ulusal birlik için uygun koşulları oluşturmaktan ziya-

de ülkede halen mevcudiyetini koruyan kültürel bölünmüşlüklerin üzerini örtmekten öte bir işleve sahip görünmemektedirler. Rejime yönelik özellikle 1980'lerden itibaren yoğunlaşan iç-tepkilere rağmen Hafız el-Esad otokrasisinin istikrarlı biçimde sürmesinin, mayasında "korku"nun yer aldığı bu uygulamalardan kaynaklanmakta olduğu söylenebilir.

Kaynakça

- Alankary, H. (1989). "Practical Ba'athism. 1963-82." Yayımlanmamış Makale. Londra: Londra Üniversitesi, Doğu ve Afrika Çalışmaları Okulu (SOAS).
- Al-Khalil, S. (1989). *Republic of Fear. The Politics of Modern Iraq*. Berkeley: University of California Press.
- Bar-Siman-Tov, Y. (1983). *Linkage Politics in the Middle East. Syria Between Domestic and External Conflict 1961-1970*. Boulder: Westview Press.
- Batatu, H. (1981). "Some Observations on the Social Roots of Syria's Ruling Military Group and the Causes for its Dominance." *Middle East Journal*. Vol. 35, No. 3: 331-334.
- Cihansız, Y. (1995). "Gap ve Türkiye-Suriye İlişkileri." *Strateji*. 95/3: 153-170.
- Dann, U. (1984). *Studies in the History of Transjordan. 1920-1949*. London: Westview Press.
- Giritli, İ. (1978). *Bugünkü Orta Doğu'nun Önemli Sorunları*. İstanbul: İTİA. Nihad Sayar-Yayın ve Yardım Vakfı Yayınları.
- Hinnebusch, R.A. (1984). "Syria: The role of ideology and party organization in local development." *Local Politics and Development in the Middle East*. L.J. Cantori ve I. Harik. Boulder (der.) içinde. Westview Press.
- Hiro, D. (1989). *Islamic Fundamentalism*. London: Paladin.
- Hopwood, D. (1988). "Syria 1945-1986." *Politics and Society*. London: Unwin Hyman.
- Kelidar, A. (1971). "Syrian Arab Republic." *The Middle East* M. Adams (der.) içinde. Great Britain: Anthony Blond Ltd.
- Kienle, E. (1990). *Ba'th v. Ba'th - The Conflict Between Syria and Iraq. 1968-1989*. London: I.B. Tauris.
- Ma'oz, M. (1972). "Attempts at Creating a Political Community in Modern Syria." *Middle East Journal*. Vol. 26.
- Ma'oz, M. (1988). *Asad-The Sphinx of Damascus*. London: Weidenfeld and Nicholson.
- Ma'oz, Z. (1986). "The Evolution of Syrian Power. 1948-1984." *Syria under Assad* M. Ma'oz ve A. Yaniv (der.) içinde. London: Croom Helm.
- Odeh, B.J. (1986). *Lübnan'da İç Savaş*. Çev. Y. Alogan. İstanbul: Belge.
- Olson, R. W. (1982). *The Ba'th and Syria 1947 to 1982 - The Evolution of Ideology, Party and State*. Princeton: Kingston Press.
- Sadowski, Y.M. (1988). "Ba'thist Ethics and the Spirit of State Capitalism. Patronage and the Party in Contemporary Syria." *Ideology and Power in the Middle East* P.J. Chelkowski ve R.J. Pranger (der.) içinde. London: Duke University Press.

- Seale, P. (1987). *The Struggle for Syria - A Study of Post-War Arab Politics*. London: I.B. Tauris.
- Sluglett, M.F. ve P. Sluglett (1987). *Iraq Since 1958 - From Revolution to Dictatorship*. London: KPI.
- Springborg, R. (1981). "Baathism in Practice: Agriculture, Politics, and Political Culture in Syria and Iraq." *Middle Eastern Studies*. Vol. 17, No. 2: 191-209.
- Suleiman, M.W. ve K.E. Koehn (1970). "Syria." *Governments and Politics of the Contemporary Middle East* T.Y. Ishmael. (der.) içinde. Ontario: The Dorsey Press.
- Van Dam, N. (1979). *The Struggle for Power in Syria*. London: Croom Helm.
- Van Dusen, M.H. (1972). "Political Integration and Regionalism in Syria." *Middle East Journal*. Vol. 26, No. 2: 123-136.

Modernin "Yasası" Olarak Kamp: Şiddet ve Politika Üzerine Bir Değerlendirme

Özet

İtalyan filozof Agamben kampı, devlet, ulus, toprak üçlüsüne eklenen dördüncü bir öge olarak tanımlıyor. Günümüzde olağanüstü hallerde uygulanan bir güvenlik önlemi olmaktan çıkan kampın kuraldışı kural hale getiren "yasası," havaalanlarından küresel kentlerin varoşlarına kadar pek çok mekânsal düzenlemede geçerliliğini sürdürmektedir. Bu çalışma, Agamben'in "Modernin Yasası Olarak Kamp" adlı makalesinin eleştirel bir değerlendirmesidir. Yurttaşların kendi iradeleriyle kendi kamplarını kurdukları yirminci yüzyılın son çeyreğinde, kampı yalnızca ulus-devletin sınırları içinde değerlendirmek çok eksik olacaktır—kampın yasası etkinlik alanını ulus-devletin sınırlarının dışına, sivil topluma kadar esnetmiştir.

Aykut Çelebi
Ankara Üniversitesi
Siyasal Bilgiler Fakültesi

The Camp as the "Law" of the Modern: An Appraisal on Violence and Politics

Abstract

Italian philosopher Agamben defines camp as a fourth element added to the state-nation-territory triplet. The camp, whose "law" turns unlawful into law, has ceased to be a security precaution adopted during the states of emergency, and has begun to apply to many contemporary spatial arrangements from the airport to the ghetto of the global city. This study is a critical appraisal of Agamben's article titled "The Camp as the Nomos of the Modern." In the last quarter of the twentieth century when the citizens wilfully build their own camps, it would be very inadequate to think of camp merely within the limits of the nation-state—the law of camp has extended its field of force beyond the borders of the nation-state into the civil society.